

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Igazgató-változás a párisi Bibliothèque Nationale-ban.

A socio-radicalis francia kormányzat szellemének jellegzetes nyilvánulása az a mód, a melylyel Léopold *Delisle*-t, ki csak két év előtt az egész tudós világ szeretetétől és tiszteletétől környezve ülte meg hivatali szolgálatának félszázados fordulóját, hirtelen s minden igazságos ok nélkül nyugalomba küldték, miután felsőbb helyről jött bizalmas felszólításra állásától önként megválni nem szándékozott. *Delisle*, ki magas életkora daczára munkabíróbb volt még sok fiatal embernél, politikai intrika közvetett áldozata. Edgar *Combes*-nak, a volt miniszterelnök fiának u. i. államtitkári állást kellett juttatni s az ennek folytán beállott személyi változások következtében Henry *Marcel*, a szépművészeti ügyek vezetője (directeur des beaux-arts) elvesztette eddigi posztóját. Üresedés sehol sem lévén, *Delislet* menesztették, az »administrateur général honoraire« címét adva neki s helyébe *Marcelt* ültették, meg lévén róla győződve, hogy »irodalmi hajlamai« képesíteni fogják, a bibliothéka vezetésére. A francia kormány ezen eljárása, melynek *Delisle* amugy is gyöngélkedő felesége már áldozatul esett, nem csak igazságtalanságával kelt megbotránkozást, hanem a szakörök kritikáját is kihívja, a mennyiben sajnálatos megnyilatkozása azon téves felfogásnak, mintha egy nagy könyvtár vezetéséhez semminemű szakismeretekre, előzetes készülségre sem volna szükség. Igaz, hogy a Bibliothèque nationale jelenlegi osztályigazgatói teljes mértékben képesek a rájuk bízott szakok vezetésére, de féltő, hogy az új administrateur général, kinek, mint hírlik, a tőle távolabb álló tudományzakokra nézve is meg vannak a »maga« nézetei, nem hagyja mások kezére az intézet gyeplőit, s tapasztalatlanságában olyan ujításokra ragadtatja magát, melyek könnyen végzetessé válhatnak az intézetre nézve, vagy oly követeléseket támaszt alantans tisztviselőivel szemben, melyek csak a rájuk bízott munka technikájának nemismerésében lehetnek magyarázatukat.

A lőcsei könyvsajtó kezdetei. A lőcsei könyvnyomó műhely egyike hazánkban a régebbieknek; annak idején elsőrangú jelentősége is volt. Mégis történetével alig foglalkoztak. Magam vázoltam fejlődését a Szepesi Lapok 1902. évi 51—53. számaiban (ugyanaz a Grafikai Szemle 1903. évi 2. és 3. számában). Igyekeztem ott meghatározni a könyvsajtó megalapításának évét, bár ez is, mint sok intézmény kezdete, elveszett »a mult kódében«. Akkor nem nyílt rá alkalom, hogy levéltári kutatásokkal tökéletesísem tanul-

mányomat; ehhez most jutottam. Közlöm itt az alábbi leveleket, melyek Lőcse város levéltárában található és a melyek világot vetnek a műhely meg-alapítására és egyéb dolgokra is.

Az első levél Sulczer Salamon kőszegi betűöntő ajánlata a városnak, hogy sajtót állít számára. (Vár. Itár XII. oszt. 31. sz.)

Erbare Ersame Namhaffte wollweysse Herrn Herrn Richter vnd Rathmanen, Auch ainer I. gantzen gemain, der Kayserlichen Hochlöblich[en] Statt Leutsch, neinen freundlichen grues sampt Beflissne dienst seyen euch yeder Zeit willig vnnnd bereit. Demnach dis mein schriftlich anzaigen betreffend. Nachdem Ich vor zway Jaren von Wien aus nach Bartfeldt gefüret worden, alda aine schrift gegossen welche E. W. Befüeglich aine Prob derselben zusechen, hiemit vbersende, Vnnnd dieweil ich aine Zeit lang In diesen Landen, mich auffgehalten, Vnnnd nun die Stadt Leütsch Höre für ander loben, vnd Preysen, so will ich es vill verstendiger Leut lassen für gutt ansehenn wie das die Statt Leütsch woll gezieret were, mit ainer Buchtruckgerey, würde Ihr auch Hochreymlich sein, so aine rechte woll bestellte Buchtruckgerey, alda mechte auffgericht werden: zu welchem handel ich mich gantz willig, vnnnd gerne brauchen lassen, Innsonderhait zur Befürderung der Rainem wortt Gottes, der Wahren Religionn Augspurgerisch Confessionn, zu welchem hannedell, dan auch gantz dienstlich, vnnnd beforderlich mir sein wurden, des Durchleuchtigsten vnnnd Hochgeborren Fürsten, vnnnd Herrnn Hertzog Phillips Ludwigen Pfaltzgrauffen bey Reyhnn, Hertzog in Bayrn, Graufenn zu Felb-dentz, Vnd Spoheim etc. meines Gnedig Fürsten vnd herrn, Kurchen Raths geschworn auch die Profesores zu Laugingen, vnnnd Tübingen, desgleichen auch Ihrer Kayserlichen Mayestatt Rätthe zu Prag, vnd Preslaw Auch kan man solche freyhait durch Göttliche hüfff vnnnd beystandt bey Ihrer Kay. May. auss bringen, was Betreffende Sachen seindt welches der Augspurgerischen Confession Gemess, vnd zugethan ist. Solches alles hab ich E. W. sanpt ainer Erbaren gemain, meine gemueht vnd gueten willen schriftlich wollen anzaigen vud einwaerth von E. E. W. ainer trostlichen gueter Antwort. Datum Günsz denn 16. October Ao 1591. E. E. W. D.

Salomon Sulczer Schriftgiesser jecziger Zeit zu Günsz in der Gelbröckl quartier bey dem furier.

Külső czímzés: Ann die Ersame, Namhafftigen vnd wollweysen Herrn Richter vnd Rathmanen Auch ainer Erbaren Gemain Der Kayserlichen Statt Leütsch Leütsch Zuerbrech[en].

Melléklet egy betűminta: 16 rétű papírlapon kétoldalt a Credo; utána: Anno. 1589. Die 16. Nouembris. Haec forma Literarum, cum tribus nouis Instrumentis, & tota instructione, ac simul cum tola arte fuforia parata & instaurata est, Prudentissimo ac Circumspecto Domino Daudid Guttgfell in domo eidsdem ei tradita.

Perme Salomonem Sultzer de Höchstet ad Danubium fita in Sueuia Anno aetatis meae 25. Barthphae. In fuperiori Pannonia.

Ez ajánlattal a város egyáltalában nem foglalkozott; nem akart könyv-sajtót *tulajdonába* venni. Az ügy maga is két évtizednél tovább pihent: a

mintaszerű gonddal kezelt levéltárban lehetetlen, hogy ne lenne nyoma, ha közben csak ajánlat is érkezik.

A mi a város eszméjének megfelelt: az könyvnyomtatónak műhelyestül a városba költözése volt. Mihelyt erre akadt vállalkozó: a város rögtön megtette a lépéseket. A következő levél első nyoma a könyvnyomtató műhely beköltözésének Lőcsére; Klösz Jakab értesíti a várost Bártfáról, hogy legközelebb átköltözik. (Vár. Itár XII. oszt. 100/1. sz.)

Ehrveste, Ehrsame Namhaffte vnd wolweise Herrn, denen sind meine freündtliche grüesse, neben wünschung Göttliches segens iederzeit beur.

Ehrveste, Ehrsame, Namhaffte, vnd wolweise, grossgünstige Herrn, E. E. N. W. an mich gethanes schreiben habe ich heut datto entfangen, vnd daraus vernomen E. E. N. W. freündtliches vnd geneigtes gemüt gegen mir, neben erbietung möglichen fürdernus, in meinem Ehrlichen führhaben, als in transportation meiner typographi in die stadt Leutsch, vnd mein daselbst niederlassung: dafür ich dann E. E. N. W. freündlichen danck sage, vnd erbiete auch solches nach vermögen gegen E. E. N. W. zu verdienen: Vnd wil nun von stund an meine sachen zusammen machen, vnd mich ie ehe ie besser, (wann es nun der weg zulest, vnd ich fuhrleut auffbringen kan) nach der Leutsch verfügen: Ich dencke solches zu verrichten in diesen vierzehnen tagen, mit Gottes hülfte, dieweil aber diese meine transportation one sonderliche vnkosten nicht kan verrichtet werden, Als bitte ich gantz freündtlich vnd demütiglich, E. E. N. W. wöllen mir vnbeschwert mit einem kleinen stewart zu hülfte komen, nach E. E. N. W. erkenntnus, solches gegen E. E. N. W. zu verschulden, mit meinen möglichen diensten, bin ich sampt den meinen iederzeit geflissen. Was nun die Wohnung anlanget, vernim ich aus des Herrn Doctors seiner Excellens schreiben, das dieselbe mir schon bestellet ist, nur vmb den Hauszins soll ich mich mit des hauses herrn vergleichen. Hiemit E. E. N. W. in schutz vnd schirm des Allmechtigen Gottes empfendst. Datum Barttfeld den 10 febr. Ao. 1614. E. E. N. W. Dienstgeflissener

Jacobus Klös typographus.

Klösz aztán ott is működött — nem tudtuk pontosan meddig. A következő levél erre is világot vet: Schultz Dániel, Klösz utóda jelenti a tanácsnak a városba költöztét. (Vár. Itár. XII. oszt. 100. oszt. 100/2. sz.)

Meine willige vnd gefliessene dienste iederzeit bevor.

Ehrenveste, Ersamme, Namhaffte, Grossgünstige Herrn vnd Patronen, es zweiffelt mir in Wenigsten nicht, es werden E. E. N. W. in gutter wissenschaft haben, wie nemblichen mir das losament, in welches ich einveriret worden, zubedragen vnd vnbequem ist, wegen der Schriefften vnd anderer sachen so zu meiner kunst gehörig. Dieweilen aber ich dess Herrn Gastgebhs Hauss besehen, vnd befinde, das es mir etlicher massen zu meinen vorhaben bequemer seyn mechte; gelanget derowegen meine fleissiges vnd demitiges bitten an E. E. N. W. als an meine geneigte Herrn vnd Patronen, wollen mit obdegachten Gastgeber handeln, damit mir dasselbige mechte eingereimet werden. Zu dem werden sich E. E. N. W. auch wissen Zuerinnern, das ich mich in meinem Hauszwesen gantz bloss befinde, vnd solches E. E. N. W.

verstendiget, gelanget derhalben auch hirin mein demitiges bietten, es wollen E. E. N. W. mich auch in diesem mit einem stück geldes verschen, damit ich meine kunst desto bass treiben vnd obliegen könte. Solchen vorschueb vnd hilff, vmb E. E. N. W. vnd lieben kinderlein zu gelegener zeit zuverschulden. Actum Leutsch, den 12. January Ao. 1617. E. E. N. W. dienst gefhissener
Daniel Schultz Buchdrucker.

A közölt levelek — különösen a második — kapesán bibliografiai adatokat is tisztázhatunk. Főnt említett cikkemben a lőcsei könyvsajtó megalapításának événél véleményt kellett nyilvánítanom a két legrégebbinek jelzett, de bizonytalan lőcsei nyomtatványról: az állítólagos 1604-es Balassa-Rimaykiadásról (leírását l. Szabó: Régi magyar könyvtár I. k. 180. l.), s az 1611-es Jesuitographiáról (Szabó: R. M. K. II. 94. l.). Az elsőről igyekeztem kimutatni, hogy nincs, nem is volt; felhoztam ez álláspontom mellett, hogy mindeddig nem került elő egyetlenegy példánya sem, s hogy létezését csak egy írott jegyzékre alapították, mely könnyen lehet hibás (valószínű hogy az is, l. Szabót), vagy sérült példányról készült. Hozzáfüzhetem most azt is, a mit R. Kiss István a M. Könyvszemle 1902. 125—126. lapján mond: lehetetlen, hogy a lőcsei könyvnyomtató a későbbi lőcsei Balassa-kiadásoknak ne az első helybelit vette volna alapjául, — ha ez létezett volna valaha. Azt hiszem: ezek és a fenti levelek után ez a kérdés eldöntöttnek tekinthető.

Akkor a Jesuitographiáról úgy vélekedtem, hogy lőcsei nyomtatvány, támaszkodva Szabó Károly álláspontjára, a ki a rajta levő fametszet nyomán vélte annak. De a fenti második levél erre nézve is megváltoztatja a fel fogást. Nem volt alkalmam látni az említett nyomtatványt, s így Szabó Károly czimerismeretére támaszkodom. De így is bizonyos, hogy a jelvény a *műhelyre* mutat: nem a városra; vagyis ha a nyomtatvány meghatározása különben helyes: akkor Klösz műhelyében készült, de ott, a hol Lőcse előtt tartózkodott: Bártfán.

Ezek után a lőcsei könyvsajtó alapítási évét is, azt hiszem, véglegesen megállapíthatjuk 1614-ben, a mely évben a műhely első ismert termékei is megjelentek.

Hajnóczy Iván.

Bibliografiai leletek. A szakfolyóiratok a közelmúltból a következő érdekesebb bibliografiai leletekről adnak számot. — Miguel *Cervantes* Saavedra híres Don Quijote-jének editio princepséből rendkívül érdekes példány került ismét napfényre a minap Valladolidban, Feliciano *Ortega* orvosdoktor, ismert Cervantes-kutató hagyatékában. A példány bibliografiai értékét nagyban növeli az a körülmény, hogy lapjai telve vannak egykorú kézirati javításokkal és széljegyzetekkel, melyeket többen magának a nagy írónak tulajdonítanak. A ritkasághajhászó bibliofilek valósággal megostromolták az özvegyet e becses hagyomány tárgyában s horribilis összegeket kínáltak érte. Az özvegy, hogy a tolokodó ajánlatoktól megszabaduljon, azt az állhírt bocsátotta szélnek, hogy az értékes nyomtatvány véletlenségből egyéb kiselejtett könyvekkel tűzre került. Most hogy a Cervantes-jubileum egész Spanyolországot átjárta, *Ortegáné* fölfedte a valóságot s egyben sürgősen felszólította a spanyol kormányt, hogy szerezze meg azt a haza számára s helyezze letétbe valamely

nemzeti könyvgyűjteményben. — Nem ennyire aktuális, de bibliografiai szempontból igen fontos az a két Shakspere-lelet, melyekről a *Zeitschrift für Bücherfreunde* 1905/6. évfolyama első számában közöl részletes tanulmányt. Az egyik *Shakspere* »Titus Andronicus«-ának 1594-iki londoni kiadása egy példánya, melynek létezéséről eddig csak igen valószínű feltevés útján volt tudomásunk. A jókarban fennmaradt, különben jelentéktelen külsejű füzetke a XVIII. sz. óta ugyanazon család birtokában volt. Első ismert tulajdonosa Charles *Robson* (1735—1794) stockholmi bankhivatalnok volt, a ki valószínűleg örökség útján jutott birtokába, mert a *Robson*-család Skóciából vándorolt be Svédországba a XVIII. sz. közepe táján s ekkor hozhatta magával a kis könyvet. Utolsó tulajdonosa Johanus *Krafft* lundi postahivatalnok volt, a kinek nagyatyja, Per *Krafft* festőművész *Robson*-leányt vett feleségül. Az anonym s szöveg tekintetében az 1600-iki kiadástól több pontban eltérő nyomtatvány, melynek egyetlen fogyatkozása abban áll, hogy az egyik lapból letéptek egy darabkát, 2000 £-ért H. *Sotheran* londoni könyvkereskedő birtokába jutott, a ki azóta állítólag 3000 £-ért már túl is adott rajta — Amerikában. Nem ily unikum, de azért több tekintelben föltte értékes *Shakspere* 1624-iki első folio-kiadásának az a példánya, mely vagy másfél száz év óta van a *Turbutt*-család (Ogston Hall, Derbyshire) birtokában, de csak most vált ismertté a szakkörök előtt. A *Turbutt*-Shakspere legfőbb érdekessége, hogy, mint kiderült, eredetileg az oxfordi Bodley-könyvtár tulajdona volt, a hová mint kötelespéldány került s hogy e könyvtár számára készült eredeti kötésében van, csaknem sértetlen állapotban. Mikor és hogy került idegen kézre az oxfordi gyűjtemény e becses darabja: bajos eldönteni. Annyi tény, hogy a Bodleiana 1635-iki nyomtatott katalógusában még szerepel ez az első folio-kiadás, de az 1674-iki könyvjegyzékben már nem fordul elő: helyette azonban fel van tüntetve az 1664-iki third folio. Úglátszik a könyvtár vezetősége feleslegesnek tartott két Shakspere-kiadást s a régebbi meglehetősen használt példányt — kiselejtezte. Lehet, hogy más könyvekével együtt, ennek ára is abban a 24 £-ban van, a melyet Mr. R. Davis oxfordi könyvkereskedő fizetett az 1663 szeptembertől 1664 szeptember haváig terjedő időből a curator által neki eladott »fölszleges« könyvekért. — Egy a bambergi karmelita kolostorból származó kézirat kötésében, mely jelenleg a bambergi kir. ktár tulajdona, egy V. századi Livius-codex 3 nem teljes lapnyi töredékét találták. A levéltöredékek, melyek paleografiai tekintetben igen jelentékenyek, *Livius* 4. decasához tartoznak, melynek egyetlen forrása eddig egy másik, szintén bambergi, XI. sz-i. kodex volt. Az ujonnan fölfedezett levelek vizsgálatából kiderült, hogy ezek kétségkívül mintalapul szolgáltak a XI. sz-i kézírathoz.

Régi kéziratok fac-simile kiadásai. A vatikáni könyvtár, mint Ulrico *Hoepli* könyvkiadó jelentéséből értesülünk, ujabban a következő becses kodexek fénynyomatú hasonmásait szándékozik közrebocsátani: *Kosma* indiai utazó miniatűrökkel díszített földrajzi munkáját (Vatican gr. 699.), *Cicero* (de republica, Vatican 5797.) és *Fronto* (Vatican 5750.) palimpsestusait, az illusztrált *Terentiust* (Vatican 3868.), s *Petrarca* saját kézírású énekeskönyvét (Vatican 3195.). Kiadásra kerül továbbá a mult évben lezajlott *Petrarca*-

jubileum emlékére a költő szonettjeinek Orsini da Costa-féle kézírata, melyet a quattrocento (1476) legszebb miniaturái díszítenek. A phototypiák *Danesi* római műintézetében készülnek; a bevezetést *Ciampoli* tanár, a római nemzeti könyvtár igazgatója írja hozzá. A kiadvány 300 példányban készül s példányonként csupán 200 lírába kerül.

Thietmar merseburgi püspök krónikájának drezdai kézírata, mely mint ismeretes, részben Thietmar sajátkezű, részben tollbamondott följegyzéseit tartalmazza a XI. sz. elejéről, fényképészeti hasonmásban fog kiadásra kerülni. A kiadvány, mely a kir. szász művészeti és tudományos gyűjtemények főigazgatóságának és a Muntumenta Germ. histor. központi szerkesztőségének felügyelete alatt készül, 385 műlapból fog állani s 250 márkába kerül.

Kérdés a Magyar Könyvszemle olvasóihoz. 1. Szatmár-Németi Mihály Tyrreinium Hebraicum című műve előszavában említi, hogy *Wesprémi István* kiadta az új testamentumot szír nyelven. — 2. Egy kézírati feljegyzésben találtam az alábbi címet: »*Gisberti ab Isendoorn annunciatio actus solemnus quo Joan. Tsere Apatzai S. S. Theol. Doctoris honoribus augendus declaratur. Harderoyck 1651.*« A ki e folyóirat olvasói közül a kérdezett művek egyikét vagy másikát látta, vagy egyébként tud róla felvilágosítást nyújtani, szíveskedjék alulírottat értesíteni.

Dr. Eisler Mátyás Kolozsvárt.

VÁLTOZÁSOK

a magyarországi nyomdáknál 1905. április 1-től június 15-ig.

(Az egy csillaggal jelölt nyomdák hatóságilag nincsenek bejelentve. A két csillaggal jelöltek megszűntek.)

Bácsalmás :

Horváth Mátvás.

Budapest :

Eberle József és társa IV., Mária-Valéria-u. 2. (azelőtt: VI., Podmaniczky-u. 43.).

**Eichenbaum Mór VII., Dohány-utca 29.

Goldfaden Márkné sz. Mandl Eleonora VII., Dohány-u. 29.

Hatschek Jenő és Kunst Gyula (felelős igazgató: Kunst Gyula) VI., Podmaniczky-u. 71.

**Leitersdorfer József VI., Vörösmarty-u. 52.

Lengyel Lipót IV., Régiposta-u. 4. Lichtmann Róza VI., Vörösmarty-utca 52.

Medch Rajmund Gyula VII., Rottenbiller-u. 19.

**Miszner Simon VI., Izabella-u. 70.

**Nádas Ignác sz. Frank Anna VI., Dessewffy-u. 45.

**Polacsek Frigyes Jakab VIII., Mária-u. 11.

Rosenbaum Bendel VII., Wesselényi-utca 49.

**Róth Sándor és Pintér Manó VII., Vörösmarty-u. 19/b.

Schildberger János VII., Csömöri-ut 44.

Spiegel Jakab és Nemetz Géza VI., Eötvös-u. 29.

Székely Albert (Ábrahám) VI., Uj-utca 38.

*»Világosság« kny. VII., Nyár-u. 1.

Deés :

Pollák Vilmosné sz. Weinberger Matild. Felelős igazgató: Pollák Vilmos (előbb: Pollák Vilmos).

H.-M.-Vásárhely :

**Wesselényi Géza.

Kaposvár :

*Szabó Lipót.

Kovácsna :

Szabó Friderika.

Marosvásárhely :

Révész Béla.

Vince és Leopold.

Nagykanizsa :

Offenbeck Vilmos.

Nagyszalonta :

*Székely I.

Nagysomkut :

Vider Jakab.

Palánka :

Csernicsek Imre.

Resiczabánya :

**Eisler József.

Salgótarján :

*Boros Róza.

Torda :

*Undy Domokos.

Ungvár :

Schillinger testvérek (azelőtt: Lévai Mór).

Zalaegerszeg :

Kakas Agoston (azelőtt: Tahy

Rozália).

Zenta :

**Horváth és Pléstitý.